

The Effect of Political and Economic Risks on the Control of Corruption Index: A Case Study of Iran

Hadi Keshavarz*

Original Article	Receive Date: 2024 Sep 05	Accept Date: 2024 Nov 09	Page: 187-205
------------------	---------------------------	--------------------------	---------------

Abstract

Economic literature suggests that political and economic risks influence macroeconomic variables, including societal corruption. This study aims to investigate the impact of economic and political risks on Iran's corruption control index using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model for the period 1996-2021. Long-term estimations reveal that both economic and political risk indicators have a positive and significant effect on corruption control in Iran. Moreover, an increase in per capita GDP and the quality of the law index has also contributed to improved corruption control. Based on these findings, it is recommended to implement policies and measures that reduce economic and political risks in Iran's economy. Adopting stable financial and monetary policies and avoiding sudden decisions without thorough analysis can significantly contribute to mitigating economic risks.

Keywords: Economic risk, Control of corruption, Political risk, Iran's Economy

JEL Classification: P16, P34, P43, D73.

* Assistant Professor, Faculty of Business and Economics, Persian Gulf University, Boshehr, Iran (Corresponding Author)
hd.keshavarz@gmail.com

اثر ریسک‌های سیاسی و اقتصادی بر شاخص کنترل فساد

مطالعه موردی: ایران

هادی کشاورز*

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۵	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۹	شماره صفحه: ۱۸۷-۲۰۵
-------------------	--------------------------	-------------------------	---------------------

چکیده

طبق مطالعات اقتصادی، ریسک‌های سیاسی و اقتصادی بر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله فساد در یک جامعه اثرگذار هستند. بر این اساس هدف این مطالعه بررسی اثر ریسک اقتصادی و سیاسی بر شاخص کنترل فساد در اقتصاد ایران با استفاده از مدل خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) برای دوره ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰ است. برای ریسک از دو شاخص ریسک سیاسی و اقتصادی منتشرشده توسط موسسه ICGR که شاخص‌های جامعی در این زمینه هستند، استفاده شده است. نتایج تخمین بلندمدت متغیرها نشان داده است که دو شاخص ریسک اقتصادی و ریسک سیاسی اثر مثبت و معنادار بر کنترل فساد در ایران داشته‌اند. علاوه بر آن افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه و شاخص کیفیت قانون موجب افزایش کنترل فساد شده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود تا سیاست‌ها و اقدامات مناسبی برای کاهش ریسک‌های اقتصادی و سیاسی در اقتصاد ایران صورت گیرد تا در ادامه میزان کنترل فساد افزایش و مقدار فساد کاهش یابد. اتخاذ سیاست‌های پایدار پولی و مالی و عدم اتخاذ تصمیم‌های ناگهانی و بدون بررسی و مطالعه جامع در اقتصاد می‌تواند سهم به سزایی در کاهش ریسک‌های اقتصادی داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد ایران، ریسک اقتصادی، ریسک سیاسی، کنترل فساد

طبقه‌بندی JEL: P16, P34, P43, D73

۱- مقدمه

وجود فساد اقتصادی در سال‌های اخیر توجه اقتصاددانان جهان را به خود جلب کرده است. در یک تعریف، فساد نشان‌دهنده این است که تا چه اندازه‌ای مقامات دولتی از موقعیت خود برای منفعت خصوصی مانند اختلاس یا سوءاستفاده از سرمایه‌های عمومی و گرفتن رشوه استفاده می‌کنند. به‌طور کلی فساد، سوءاستفاده از مناصب دولتی برای منافع خصوصی تعریف می‌شود (آیدیت^۱، ۲۰۰۳، ۱۹۶). به عبارت دیگر، فساد نشان‌دهنده عدم تمکین و عدم عمل به قوانین و مقرراتی است که در مبادلات اقتصادی در یک جامعه باید برقرار باشد (رفاعی و همکاران، ۱۳۹۶، ۳۶).

بر اساس ادبیات نظری، فساد اقتصادی روی متغیرهای کلان اقتصادی مانند سرمایه‌گذاری، کسب و کار و تولید تأثیر منفی دارد. به عبارت دیگر فساد فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و اقتصادی را از شکل اقتصادی و مولد آن خارج و به سمت فعالیت‌های زیرزمینی سوق داده و باعث اثرات سوء بر متغیرهای اقتصادی همچون تولید، نابرابری و ... دارد اما میزان اثرگذاری آن بر متغیرهای مختلف در کشورهای مختلف متفاوت از یکدیگر است (خان^۲، ۲۰۰۴، ۱۶۶). بر اساس دیدگاه مائورو^۳، فساد یکی از موانع اساسی در عدم دستیابی برخی از کشورهای در حال توسعه به رشد و توسعه اقتصادی است. بدین‌صورت که فساد می‌تواند کارکردهای سیستمی در جامعه را از بین برده، عدالت را در جامعه تضعیف نموده و در نهایت پیشرفت اقتصادی را کاهش دهد. علاوه بر این، فساد موجب تخصیص ناهمینه منابع و انتقال منابع به سمت فعالیت‌هایی می‌شود که بیشتر مستعد پرداخت رشوه شده و از طریق ائتلاف منابع سبب کاهش در رشد و توسعه اقتصادی می‌شود (مائورو، ۱۹۹۸، ۲۶۴).

آگاهی از میزان اثرگذاری فساد بر متغیرهای کلان اقتصادی، باعث شده تا محققین به دنبال شناسایی عوامل ایجاد آن باشند. مطالعات مختلفی در کشورهای مختلف دنیا برای شناسایی عوامل مؤثر بر فساد و مشخص کردن درجه اهمیت هر یک از آن‌ها بر فساد انجام شده است. بر اساس ادبیات نظری و مطالعات تجربی، عوامل اثرگذار متعددی بر میزان فساد در یک کشور شناسایی و معرفی شدند. یکی از این عوامل، ریسک‌های اقتصادی و سیاسی در یک کشور است. افزایش بی‌ثباتی‌های اقتصادی و سیاسی (سیاست‌های اتخاذ شده توسط سیاست‌گذاران) موجب ایجاد افزایش تمایل به پرداخت رشوه توسط شرکت‌ها و بنگاه‌ها (از طرف عرضه‌کننده) و همچنین بیشتر شدن دریافت رشوه توسط مسئولین (از طرف تقاضاکننده) می‌شود (جولیو و یوک^۴، ۲۰۱۲، ۴۷، گولن و یون^۵، ۲۰۱۶، ۵۲۵). البته همان‌طور که بیان شد، میزان و نحوه اثرگذاری ریسک‌ها و بی‌ثباتی‌ها بر متغیرهای اقتصادی و از جمله بر میزان فساد در هر جامعه و کشوری متفاوت است. بر این اساس لازم است تا عوامل اثرگذار بر میزان فساد در یک کشور مورد بررسی قرار گیرد تا در مرحله بعد بتوان سیاست‌های مناسبی برای کاهش فساد در آن کشور اتخاذ کرد. از این‌رو شناسایی عوامل مؤثر بر فساد در یک کشور

1. Aidt

2. Khan

3. Mauro

4. Julio and Yook

5. Gulen and Ion

و بررسی میزان اثرگذاری هر یک از آن‌ها دارای ضرورت بالایی است. بر همین اساس، سؤال اساسی پیش روی این تحقیق این است که آیا ریسک‌های سیاسی و اقتصادی بر میزان فساد اثرگذار هستند یا خیر؟ برای پاسخ‌گویی به این سؤال از داده‌های بین‌المللی شاخص ریسک سیاسی و اقتصادی که توسط ICRG^۱ گزارش می‌شود و شاخص جامعی برای انواع ریسک است و همچنین از شاخص کنترل فساد، استفاده شده است. ساختار پژوهش بدین صورت است. در قسمت دوم و سوم مبانی نظری و تجربی تحقیق آورده می‌شود. قسمت چهارم به بررسی مدل و برآورد آن خواهد پرداخت. در نهایت در قسمت پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادهای تحقیق ارائه خواهد شد.

۲- ادبیات تحقیق

۲-۱- مبانی نظری تحقیق

واژه "فساد" از کلمه لاتین "corruptus" گرفته شده است که به معنای "فاسد" و در اصطلاح حقوقی، سوءاستفاده از موقعیت مورد اعتماد دریکی از قوا (مجریه، مقننه و قضاییه) یا در سازمان‌های سیاسی یا سازمان‌های دیگر به قصد کسب منفعت مادی که شرعاً برای خود یا دیگران موجه نیست است (سوما^۲، ۲۰۱۸). اگرچه فساد از کشوری به کشور دیگر متفاوت است، اما می‌توان برخی از عوامل مشترک کلیدی در ایجاد آن را شناسایی کرد. سونسون^۳ (۲۰۰۵) نشان می‌دهد ویژگی مشترک کشورهایی که سطح فساد گسترده دارند موارد زیر هستند. کشورهای در حال توسعه یا کشورهای در حال گذار هستند - به استثنای نادر کشورهای کم‌درآمد - اکثر این کشورها اقتصاد بسته دارند، نفوذ مذهب قابل مشاهده است، آزادی رسانه کم در این کشورها پایین بوده و در نهایت سطح تحصیلات افراد نسبتاً پایین است.

صرف نظر از موارد فوق، فساد را نمی‌توان بدون ابهام ارزیابی کرد و به‌طور معمول از مجموعه‌ای از عوامل متعدد و مرتبط با یکدیگر ناشی می‌شود که می‌توانند به‌طور قابل توجهی با یکدیگر متفاوت باشند. سلدادیو و هان^۴ (۲۰۰۶) چهار دسته جامع از عوامل مختلف مؤثر بر فساد را شناسایی کردند که عبارتند از (۱) نهادهای اجتماعی-اقتصادی، جمعیتی و اقتصادی، (۲) عوامل سیاسی، (۳) عوامل قضایی و بوروکراتیک (۴) مذهبی و جغرافیایی - عوامل فرهنگی. عوامل اقتصادی شامل طیف وسیعی از متغیرهای اقتصادی همانند تولید، تورم، توزیع درآمد، مخارج دولت و اندازه دولت، درجه باز بودن تجاری و آزادی اقتصادی. عوامل سیاسی همانند دموکراسی و آزادی مدنی، آزادی مطبوعات و رسانه‌ها، بی‌ثباتی سیاسی. متغیرهای نهادی همانند کیفیت قوانین و مقررات و یا حاکمیت قانون نیز می‌تواند بر سطح فساد اثرگذار باشد. به‌طور ویژه این متغیرها حداقل از دو طریق بر سطح فساد اثرگذار هستند. اولاً انحصارهای مصنوعی که در نتیجه کیفیت قوانین ایجاد می‌شود؛ زیرا در این شرایط تمایل کارمندان دولت که دارای موقعیت برتر در سیستم

1. International Country Risk Guide (ICRG)

2. Sumah

3. Svensson

4. Seldadyo, and Haan

هستند افزایش می‌یابد. ثانیاً مقررات ناکارآمد و نامشخص موجب ممانعت و در نتیجه تشویق اشخاص حقیقی به پرداخت رشوه به منظور تسریع در روند اداری می‌شود.

به‌طور کلی پدیده فساد به شدت متأثر از فضای سیاسی و اقتصادی است. هر چه فعالیت اقتصادی در کشور محدود باشد، اختیارات و قدرت مسئولان در تصمیم‌گیری بیشتر می‌شود و احتمال فساد بیشتر می‌شود. پتانسیل بزرگی برای فساد در موقعیت‌هایی وجود دارد که به مقامات تحت این مقررات فرصت‌هایی داده می‌شود تا بر اساس صلاحدید تصمیم بگیرند. کشورهایی که بخش مالی منظمی دارند، اقتصاد غیررسمی یا بازار سیاه زیادی ندارند، نسبت به کشورهایی که برعکس آن صادق است، فساد کمتری دارند. بی‌ثباتی سیاسی به اشکال مختلف می‌تواند باعث ایجاد فساد شود. طبق پژوهش‌های انجام شده، فساد به‌طور مثبت با بی‌ثباتی سیاسی مرتبط است (زیشان و همکاران^۱، ۲۰۲۲، ۱). فساد اصالت مردمی نهادهای سیاسی را به چالش می‌کشد که منجر به بی‌ثباتی سیاسی و خشونت می‌شود (پلگرینی و گرلاگ^۲، ۲۰۰۴، ۶). الشبیری و همکاران^۳ (۲۰۲۴)؛ خامیتف و همکاران^۴ (۲۰۲۳)، لدرمن و همکاران^۵ (۲۰۰۵)؛ پارک^۶ (۲۰۰۳) و لیت و ویدمن^۷ (۱۹۹۹) دریافتند که فساد در سیاست‌های متزلزل تشدید می‌شود. به عبارت دیگر بی‌ثباتی می‌تواند اثربخشی نهادهایی که برای جلوگیری از فساد طراحی شده‌اند مانند قوه قضائیه، قوه مقننه و یا سایر نهادهای نظارتی را تضعیف نموده و سطح فساد را افزایش دهد. علاوه بر آن بی‌ثباتی از طریق تضعیف حاکمیت قانون باعث می‌شود عوامل فاسد با عواقب اندکی برای رفتارهای رانت‌جویانه خود مواجه شده و سطح فساد از سمت تقاضا افزایش یابد. یکی دیگر از عوامل فساد اقتصادی کانال‌های اثرگذار دوقطبی شدن جامعه است. در نتیجه دوقطبی شدن و ایجاد شکاف‌های اجتماعی، هنجارها و ارزش‌هایی که از اشاعه فساد جلوگیری می‌کردند تضعیف شده و سطح فساد افزایش می‌یابد.

بسیاری از نویسندگان اشاره کرده‌اند که بی‌ثباتی سیاسی که اغلب نه تنها در رژیم‌های استبدادی بلکه در دموکراسی‌ها نیز قابل توجه است و می‌تواند با سطوح بالاتر فساد همراه باشد. تریزمن^۸ (۲۰۰۰) و پرسون و همکاران^۹ (۲۰۰۳) استدلال می‌کنند که در ایالات متحده بوروکرات‌ها بیشتر وسوسه می‌شوند که در محیط‌های ناپایدار سیاسی به فساد و فعالیت‌های رانت‌جویانه دست بزنند. مورفی و همکاران^۹ (۱۹۹۱) تأکید کرد که دولت‌هایی که در معرض خطر بی‌ثباتی سیاسی هستند ممکن است متقاعد شوند برای جبران وفاداری سازمان‌هایی که به آن‌ها برای حفظ قدرت کمک می‌کنند- مانند پلیس، ارتش و غیره- رانت‌هایی را اعطا کنند. شرا^{۱۰} (۲۰۱۱) نشان داد که نارسایی‌های نهادی ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند و در واقع همدیگر را پرورش می‌دهند. برای مثال، تشریفات اداری، فساد را افزایش می‌دهد و بوروکرات‌های

1. Zeeshan et al.
2. Pellegrini and Gerlagh
3. Alshubiri et al.
4. Khamitov et al.
5. Lederman et al.
6. Park
7. Leite and Weidemann
8. Treisman
9. Murphy

فاسد احتمالاً گستردگی تشریفات اداری را افزایش می‌دهد تا بتوانند رشوه‌های اضافی را منعقد کنند. دامنیا و همکاران^۱ (۲۰۰۴) استدلال نمودند که در سیاست‌های نامطلوب سیاسی، نهادهای لازم برای نظارت ضعیف هستند. در چنین کشورهایی، فساد نفوذ می‌کند. بی‌ثباتی سیاسی کارآیی قضایی را کاهش می‌دهد که به نوبه خود باعث تشویق فساد می‌شود؛ بنابراین، ارتباط بین بی‌ثباتی سیاسی و فساد مستقیم نیست، بلکه می‌تواند به طور غیرمستقیم نیز به وجود آید. کمپنت و همکاران^۲ (۲۰۰۹) معتقد است ثبات سیاسی می‌تواند از دو کانال عرضه و تقاضا بر فساد اثرگذار باشد. از یک سو، سطح پایین‌تر از ثبات، افق تصمیم‌گیری مؤثر مدیران فعلی را کاهش داده که می‌تواند منجر به فساد بیشتر در امتداد «راهزن سرگردان»^۳ اولسون (۱۹۹۱) می‌شود. به عبارت دیگر با توجه به ابهام در مورد اینکه آیا فردا همچنان در قدرت خواهد بود یا نه مدیری که دوره مدیریت خود را بسیار ناپایدار می‌پندارد، بهتر است امروز به جای انباشت منابع برای آینده، منافع حال خود را از طریق دزدی و اختلاس حداکثر نماید؛ بنابراین ما می‌توانیم انتظار داشته باشیم که فساد در قالب اختلاس مستقیم - انحراف منابع عمومی مستقیماً به جیب فرد - باثبات بیشتر موقعیت مدیر فعلی کاهش یابد. این اثر افق^۴ را می‌توان به عنوان یک اثر مبتنی بر «عرضه» در نظر گرفت، زیرا به تمایل مقامات دولتی برای تأمین یا منحرف کردن منابع به سمت فساد مربوط می‌شود. از سوی دیگر، اشکال دیگر فساد مستلزم یک رابطه بلندمدت بین صاحب‌مقام و شخص ثالث است، برای مثال زمانی که یک شرکت خصوصی برای دریافت امتیاز منابعی که طی دوره چندساله از منافع آن استفاده می‌کند حاضر به پرداخت رشوه شود. در این شرایط، تمایل بخش خصوصی برای پرداخت رشوه در واقع باثبات سیاسی افزایش می‌یابد، زیرا کسب و کارها تمایل بیشتری به معامله با مدیری دارند که موقعیت آن را امن‌تر ارزیابی می‌کنند. به عبارت دیگر، یک رژیم باثبات برای توسعه ارتباطاتی که جریان رشوه از طریق آن جریان خواهد داشت، مساعدتر است. این اثر از سمت تقاضاکننده است، زیرا ناشی از تقاضای بخش خصوصی برای فساد است. به طور کلی اثر تقاضا در رژیم‌های باثبات‌تر غالب است که منجر به رابطه مثبت بین فساد کل و ثبات در دامنه‌های بالاتر می‌شود. درحالی‌که سرقت مستقیم^۵ منبع اصلی درآمدهای ناشی از فساد در رژیم‌های بسیار بی‌ثبات خواهد بود.

منزتی و ویلسون^۶ (۲۰۰۷) استدلال می‌کنند که بی‌ثباتی سیاسی باعث سوءاستفاده از منابع دولتی برای گسترش قدرت سیاسی می‌شود. گسترش قدرت می‌تواند با خرید وفاداری سیاسی از طریق توزیع نامشروع منافع و امتیازات خصوصی توسط صاحبان مناصب دولتی در میان نخبگان یا بخش‌های منتخب مردم اتفاق بیفتد. چنین مزایا و امتیازاتی می‌تواند به اشکال معافیت‌های مالیاتی و یارانه‌ها، وام‌های کم بهره به لایه‌های منتخب جامعه، دسترسی به ارز

1. Damania et al.

2. Campante et al.

۳. اولسون بین اثرات اقتصادی انواع مختلف حکومت، به ویژه استبداد، هرج و مرج و دموکراسی تمایز قائل می‌شود و استدلال می‌کند که تحت هرج و مرج، یک «راهزن سرگردان» فقط انگیزه دزدی و نابودی را دارد، در حالی که یک «راهزن ثابت» انگیزه‌ای برای تشویق عوامل اقتصادی برای درجه‌ای از موفقیت اقتصادی را نیز دارد زیرا انتظار دارد به اندازه کافی در قدرت بماند تا از آن موفقیت بهره‌مند شوند. در نتیجه یک راهزن ثابت محافظت از شهروندان و اموال آنها در برابر راهزنان سرگردان را به عهده می‌گیرد.

4 horizon effect

5 direct stealing

6 Manzetti and Wilson

خارجی با یارانه بالا برای شرکت‌ها و افراد مرتبط، اشتغال عمومی، تخصیص زمین، مجوزهای پرسود برای واردات و صادرات و اجرای تبعیض‌آمیز قانون باشد.

۲-۲- پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی در داخل و خارج از کشور به بررسی عوامل مؤثر بر فساد پرداخته‌اند که در زیر به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۲-۲-۱- مطالعات خارجی

دوکاس^۱ و همکاران (۲۰۲۳) به بررسی ارتباط فساد و رشد اقتصادی و همچنین رابطه بین نوآوری و فساد با استفاده از داده‌های ۱۰۹ کشور در دوره ۲۰۱۰-۲۰۱۸ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که یک رابطه منفی قوی بین فساد و رشد اقتصادی و همچنین بین فساد و نوآوری بود. همچنین یافته‌ها رابطه مثبتی بین نوآوری و رشد اقتصادی و علیت دوطرفه بین متغیرها را آشکار نمودند.

ژانگ و همکاران^۲ (۲۰۲۱) به بررسی نقش مالکیت دولتی و هزینه‌های فساد بین عدم قطعیت در سیاست‌های اقتصادی (EPU) و ریسک‌پذیری شرکتی در کشور چین برای دوره ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۹ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که عدم قطعیت سیاست اقتصادی با فساد رابطه مثبت دارد.

گراندلر و پتراخ^۳ (۲۰۱۹) در مطالعه خود به بررسی اثر رشد اقتصادی و بی‌ثباتی اقتصادی بر فساد را برای ۱۷۵ کشور در دوره ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۸ مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی اقتصادی اثر مثبتی بر فساد دارد. تانگ و همکاران^۴ (۲۰۱۹) در مطالعه خود به بررسی اثر آزادی مطبوعات بر فساد داده‌های پانل پنج‌ساله (۲۰۱۱-۲۰۱۵) از ۶۲ کشور پرداختند. نتیجه مطالعه آن‌ها نشان داده است که آزادی مطبوعات نقش مثبت و معناداری در کاهش فساد داشته است.

باتاچاریا و هلدر^۵ (۲۰۱۵) در مطالعه خود به بررسی تأثیر آزادی رسانه‌ها بر فساد با استفاده از داده‌های پنل شامل ۱۳۹ کشور از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۷ پرداختند. نتیجه مطالعه آن‌ها نشان داده است که آزادی اقتصادی نقش مثبت و معناداری بر کاهش فساد داشته است.

بدینگر و نیندل^۶ (۲۰۱۴) به بررسی عوامل مؤثر فساد با تأکید بر نقش جهانی‌سازی و نابرابری با استفاده از داده‌های پانل از ۱۰۲ کشور در بازه زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۵ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که جهانی‌سازی (از نظر تجارت و باز بودن مالی) تأثیر منفی بر فساد دارد که این اثر در کشورهای در حال توسعه بیشتر به چشم می‌خورد.

1. Docas

2. Zhang

3. Gründler & Potrafke

4. Tang

5. Bhattacharyya and Hodler

6. Badinger and Nindl

کالبرن و لزمین^۱ (۲۰۱۳) به بررسی تأثیر مشترک دموکراسی و آزادی مطبوعات بر فساد با استفاده از رگرسیون و داده‌های ۱۷۰ کشور در دوره ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ و همچنین شواهد پانلی برای ۱۷۵ کشور از ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰ پرداختند. نتایج مطالعه نشان داده است که انتخابات دموکراتیک فقط در کنترل فساد مؤثر است اگر یک درجه خاصی از آزادی مطبوعات در یک کشور وجود داشته باشد و بالعکس.

برین و گلیندر^۲ (۲۰۱۲) تأثیر فساد و کیفیت نهادها بر کیفیت تنظیم مقررات کسب و کار در کشورهای OECD برای دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹ را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیدند که فساد بر کیفیت تنظیم مقررات تأثیر منفی می‌گذارد و کنترل فساد در کیفیت کلی نهادها، مؤثر است.

۲-۲-۲- مطالعات داخلی

همایونی و توتونچی (۱۴۰۰) به بررسی عوامل مؤثر بر فساد اداری در کشورهای تولیدکننده نفت در بازه زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۷ به روش پانل کوانتایل پرداخته‌اند. از آنجاکه کشورهای مطالعه شده سطح درآمدی متفاوتی دارند به دو گروه کشورهای با سطح درآمد سرانه بالا و کشورهایی با سطح درآمد پایین طبقه‌بندی شده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در هر دو گروه از کشورها افزایش رشد اقتصادی، دموکراسی و بهبود توزیع درآمد می‌تواند موجب کاهش فساد شود. آنان (۱۳۹۹) به بررسی عوامل مؤثر بر فساد اداری در کشورهای تولیدکننده نفت با استفاده از روش Panel Var در دوره زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۹ پرداخته است. بدین منظور این کشورها به دودسته کشورهای با درآمد سرانه بالا و کشورهای با درآمد سرانه پایین تقسیم شده‌اند. نتایج مطالعه نشان داد که در کشورهای با درآمد سرانه پایین، نسبت هزینه‌های دولت به GDP، بروکراسی و ضریب جینی منجر به افزایش شاخص فساد اداری می‌شوند. در مقابل در کشورهای تولیدکننده نفت با درآمد سرانه بالا متغیرهای نرخ رشد اقتصادی، نسبت هزینه‌های دولت به GDP، بهبود دموکراسی و بروکراسی منجر به کاهش شاخص فساد اداری می‌شوند و افزایش ضریب جینی در این کشورها به افزایش شاخص فساد اداری منجر می‌شود.

شهنازی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد فساد و اولویت‌بندی این عوامل پرداخته است. روش مورد استفاده در این مطالعه روش تحلیل سلسله مراتبی با بهره‌گیری از نظرات خبرگان است. نتایج نشان داده است که عوامل مؤثر بر ایجاد فساد در شش بعد اقتصادی، مدیریتی و اداری، فرهنگی و اجتماعی، سیاسی، قانونی و روان‌شناختی قابل تقسیم است که هریک از این ابعاد شامل زیر ابعادی می‌شود. بر اساس نتایج به دست آمده از بیشترین اهمیت عوامل مؤثر بر ایجاد فساد در ایران به ترتیب شامل ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، قانونی، مدیریتی و اداری و روان‌شناختی است.

مؤمنی و حاجی‌فیروزی (۱۳۹۶) به بررسی پدیده فساد به عنوان یکی از موانع اصلی موفقیت برنامه خصوصی‌سازی می‌پردازد و با رویکردی توصیفی-تحلیلی، اثر فساد را بر تحقق سه هدف از مهم‌ترین اهداف این سیاست شامل تقویت

1. Kalenborn, & Lessmann
2. Breen & Gillanders

نقش بخش خصوصی مولد در اقتصاد، ارتقای بهره‌وری و بهبود سلامت مالی دولت و اکاوی می‌کند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که هیچ‌یک از اهداف اصلی موردنظر از اجرای سیاست خصوصی سازی در کشور محقق نشده است. سامتی و همکاران (۱۳۸۵) به بررسی عوامل مؤثر بر فساد مالی پرداخته و مسیرهای اثرگذاری آزادی اقتصادی بر فساد مالی را بررسی کرده‌اند. سپس با استفاده از سه مدل، به بررسی اثر آزادی اقتصادی و اجزای آن بر فساد مالی می‌پردازد. این مدل‌ها، با رویکرد داده‌های تابلویی برای ۷۳ کشور طی چند سال (۲۰۰۰-۲۰۰۳) برآورد شده است. نتایج، بیانگر اثر مثبت و معنی‌دار سه جز اصلی آزادی اقتصادی (ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت؛ پول سالم؛ آزادی مبادله با خارجی‌ها) و اثر بی‌معنی دو جز دیگر (اندازه دولت و قوانین و مقررات) بر فساد مالی است. تفاوت این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در اقتصاد ایران این است که بیشتر مطالعات به پیامدهای فساد پرداخته‌اند و طبق بررسی نویسندگان، اثر ریسک سیاسی و اقتصادی بر کنترل فساد در هیچ‌یک از مطالعات موردبررسی قرار نگرفته است که این امر ضرورت این مطالعه را نمایان می‌کند. علاوه بر این نتایج مطالعات انجام‌شده با مؤلفه‌های بی‌ثباتی دارای نتایج متفاوتی است که ضرورت تحقیقات بیشتر را نمایان می‌کند.

۳- روش‌شناسی تحقیق

هدف این مطالعه بررسی تأثیر ریسک سیاسی و اقتصادی بر شاخص فساد در اقتصاد ایران به روش ARDL است. طبق چهارچوب نظری، بخش تئوری و تجربی تحقیق برای بررسی اثرگذاری ریسک‌ها بر فساد اقتصادی رابطه زیر را استفاده می‌شود:

$$LCC_t = \alpha + \beta_1.LPR_t + \beta_2.LER_t + \beta_3.LPGDP_t + \beta_4.LRL_t + \beta_5.LRQ_t + u_t \quad (1)$$

در این معادله، LCC: لگاریتم شاخص کنترل فساد، LPR: لگاریتم شاخص ریسک سیاسی، LER: لگاریتم شاخص ریسک اقتصادی، LPGDP: لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه، LRL: لگاریتم شاخص حاکمیت قوانین و LRQ: لگاریتم شاخص کیفیت قوانین است.

شاخص کنترل فساد یکی از شاخص‌هایی است که توسط بانک جهانی و از سال ۱۹۹۶ تاکنون منتشرشده است. این شاخص برای ۱۹۵ کشور محاسبه شده و از اطلاعاتی استفاده می‌کند که از ۱۴ مؤسسه متفاوت به دست آمده است. براین اساس به کشورها امتیازی در بازه (۲/۵-) تا (۲/۵) داده می‌شود و کشوری که دارای امتیاز بیشتری است فساد کمتری دارد.

شاخص بی‌ثباتی سیاسی از راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری ICRG اخذشده است. مؤلفه‌های ریسک سیاسی عبارت‌اند از: ثبات دولت، شرایط اقتصادی اجتماعی، افق سرمایه‌گذاری، تنش داخلی، تنش خارجی، فساد، دخالت نظامی در امور سیاسی، تنش‌های مذهبی و قومی، نظم و قانون، پاسخگویی دموکراتیک و کیفیت بروکراسی که توالی و امتیاز هر مؤلفه متفاوت است. هرچه عدد شاخص ریسک کمتر باشد، ریسک بیشتر است و برعکس. در روش ICRG

حداکثر شاخص ریسک سیاسی ۱۰۰ امتیاز است و اگر کشوری امتیاز آن به عدد ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد جز کشور با ریسک سیاسی پایین طبقه‌بندی می‌شود. به‌طور کلی، ریسک سیاسی از ۰٪ تا ۴۹٫۹٪ نشان‌دهنده ریسک بسیار بالا است. ۵۰٪ تا ۵۹٫۹٪ ریسک بالا؛ ۶۰٪ تا ۶۹٫۹٪ ریسک متوسط؛ ۷۰٪ تا ۷۹٫۹٪ کم ریسک؛ و ۸۰٪ یا بیشتر، بسیار کم ریسک است. شاخص بی‌ثباتی اقتصادی نیز از راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری ICRG اخذ شده است. مؤلفه‌های ریسک اقتصادی شامل، تولید ناخالص داخلی سرانه، رشد اقتصادی حقیقی، نرخ تورم، کسری بودجه به‌صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه و کسری تراز تجاری به‌صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه است. به‌طور کلی، اگر شاخص به‌دست‌آمده بین ۰٪ تا ۲۴٫۵٪ باشد، نشان‌دهنده سطح ریسک بسیار بالا، ۲۵٫۰٪ تا ۲۹٫۹٪ ریسک بالا؛ ۳۰٪ تا ۳۴٫۹٪ ریسک متوسط؛ ۳۵٫۰٪ تا ۳۹٫۹٪ کم ریسک؛ و ۴۰٪ یا بیشتر گویای ریسک بسیار کم است. برای داده‌های شاخص حاکمیت قانون و کیفیت قوانین از شاخص‌های حکمرانی خوب بانک جهانی استفاده است و داده‌های تولید ناخالص داخلی سرانه، از اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اخذ شده است.

برای تخمین مدل در این مطالعه از رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) استفاده می‌شود. یکی از مزایای این مدل می‌توان به امکان تخمین مدل با تعداد مشاهدات کم و بدون در نظر گرفتن ساکن بودن متغیرها از مرتبه صفر $I(0)$ و مرتبه یک $I(1)$ اشاره کرد. به عبارت بهتر می‌توان گفت اگر برخی متغیرها ساکن از مرتبه صفر و برخی دیگر ساکن از مرتبه یک باشند، می‌توان در صورت وجود همگرایی از خود متغیرها (سطح متغیرها) برای تخمین مدل استفاده کرد. البته این امر در صورتی است که متغیرها $I(2)$ نباشند و همچنین رابطه هم‌انباشتگی در مدل وجود داشته باشد. برای آزمون هم‌انباشتگی در این مدل، از آزمون کرانه‌ها و مقادیر F ارائه‌شده توسط پسران و همکاران (۲۰۰۱) استفاده می‌شود. در این روش اگر مقدار محاسبه‌شده آماره F از مقدار کران بالا بیشتر باشد، به معنای وجود رابطه بلندمدت بین متغیرهای مدل است. همچنین در این مدل مشکل درون‌زایی متغیرها مطرح نمی‌شود. در این مطالعه از روش آزمون کرانه‌ها و با مدل‌سازی رابطه بلندمدت با جزء تصحیح خطا به‌عنوان یک مدل خودرگرسیونی برداری از رتبه p مطابق رابطه (۲) استفاده می‌شود.

$$\begin{aligned} \Delta LCC_t = & \alpha + \sum_{i=1}^p \phi_i \cdot \Delta LCC_{t-i} + \sum_{i=1}^{q1} \lambda_i \cdot \Delta LER_{t-i} + \sum_{i=1}^{q2} \mu_i \cdot \Delta LPR_{t-i} + \\ & \sum_{i=1}^{q3} \gamma_i \cdot \Delta LPGDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{q4} \theta_i \cdot \Delta LRL_{t-i} + \sum_{i=1}^{q5} \pi_i \cdot \Delta LRQ_{t-i} + \delta_1 \cdot LCC_{t-1} + \\ & \delta_2 \cdot LER_{t-1} + \delta_3 \cdot LPR_{t-1} + \delta_4 \cdot LRL_{t-1} + \delta_5 \cdot LRQ_{t-1} + u_t \end{aligned} \quad (2)$$

در رابطه فوق، δ_i ضرایب بلندمدت است. بر اساس رابطه فوق وجود یا عدم وجود رابطه بلندمدت را می‌توان آزمون کرد. بر این اساس آزمون فرضیه F بر طبق رابطه زیر انجام می‌شود.

$$H_0: \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = \delta_5 = 0 \quad (3)$$

برای متغیرهای مستقل، دودسته از مقادیر بحرانی جهت انجام آزمون کرانه‌ها محاسبه شده است: حد پائین برای متغیرهای توضیحی با درجه پایایی صفر و کرانه بالا برای متغیرهای توضیحی با مرتبه انباشتگی است. اگر آماره F بزرگ‌تر از مقدار بحرانی کرانه بالا باشد، می‌توان بدون توجه به مرتبه انباشتگی متغیرها، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود ارتباط

بلندمدت میان متغیرها را رد نمود. اگر آماره آزمون پایین تر از مقدار بحرانی کرانه پائین قرار گیرد، فرضیه صفر را نمی توان رد کرد.

در گام دوم، می توان مدل بلندمدت را به صورت رابطه (۴) تخمین زد.

$$LCC_t = \alpha + \sum_{i=1}^P \phi_i \cdot LCC_{t-i} + \sum_{i=1}^{q1} \lambda_i \cdot LER_{t-i} + \sum_{i=1}^{q2} \mu_i \cdot LPR_{t-i} + \sum_{i=1}^{q3} \gamma_i \cdot LPGDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{q4} \theta_i \cdot LRL_{t-i} + \sum_{i=1}^{q5} \pi_i \cdot LRQ_{t-i} + u_t \quad (4)$$

در گام بعد، تخمین ECM به شکل زیر به دست می آید.

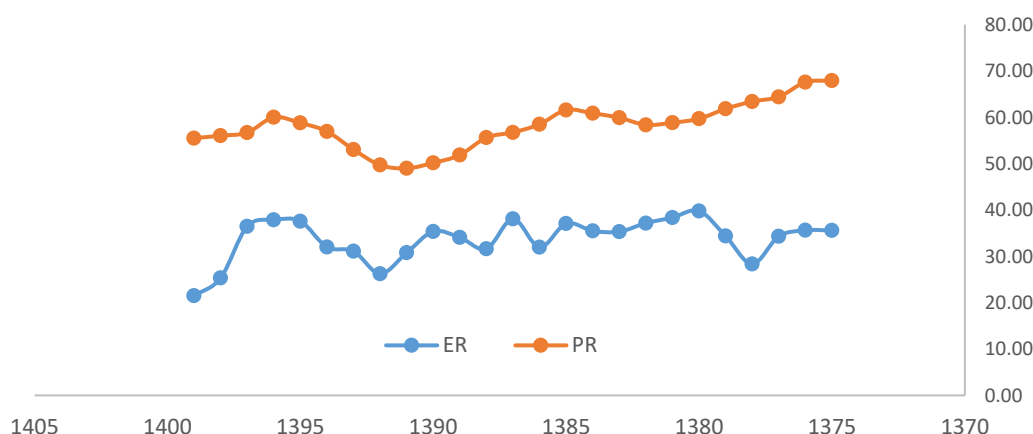
$$\Delta LCC_t = \alpha + \sum_{i=1}^P \phi_i \cdot \Delta LCC_{t-i} + \sum_{i=1}^{q1} \lambda_i \cdot \Delta LER_{t-i} + \sum_{i=1}^{q2} \mu_i \cdot \Delta LPR_{t-i} + \sum_{i=1}^{q3} \gamma_i \cdot \Delta LPGDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{q4} \theta_i \cdot \Delta LRL_{t-i} + \sum_{i=1}^{q5} \pi_i \cdot \Delta LRQ_{t-i} + \rho ECM_{t-1} + u_t \quad (5)$$

در رابطه فوق، ضریب ρ سرعت تعدیل از عدم تعادل کوتاه مدت به سمت تعادل بلندمدت است.

داده های مورد نیاز در این تحقیق برای تخمین مدل شامل شاخص کنترل فساد، شاخص ریسک سیاسی و ریسک اقتصادی، تولید ناخالص داخلی سرانه، شاخص حاکمان قانون و کیفیت قوانین است. اطلاعات و داده های مربوط به تولید ناخالص داخلی سرانه، از اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اخذ شده است. همچنین شاخص های مربوط به ریسک سیاسی و اقتصادی از ICGR اخذ شده است.

۴- نتایج و تحلیل یافته های تحقیق

نمودار (۱) روند تغییرات دو شاخص ریسک سیاسی و ریسک اقتصادی را در دوره مورد مطالعه نشان می دهد.

نمودار ۱. روند تغییرات شاخص های ریسک سیاسی و اقتصادی

بر اساس نمودار، هر دو شاخص ریسک سیاسی (PR) و ریسک اقتصادی (ER) دارای روند نوسانی بوده اند. میزان شاخص ریسک اقتصادی در همه سال های بیشتر از ریسک سیاسی بوده است. (شاخص کمتر نشانه ریسک بالاتر). همچنین نوسانات

ریسک اقتصادی بیشتر از نوسانات ریسک سیاسی بوده است. بررسی شاخص ریسک سیاسی در سال‌های مختلف نشان می‌دهد که کمترین ریسک سیاسی مربوط به سال ۱۳۷۵ با مقدار عددی ۶۷/۹۲ (در دامنه ۶۰-۷۰ و ریسک متوسط) است. بیشترین مقدار ریسک سیاسی نیز مربوط به سال ۱۳۹۱ با مقدار عددی ۴۹/۰۱ (در محدوده صفر تا ۵۰ و ریسک بسیار بالا) است. بررسی تغییرات ریسک سیاسی طی دوره نشان می‌دهد که از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۸۲ میزان ریسک سیاسی در کشور روند افزایش داشته است. پس از آن در دوره ۱۳۸۲-۱۳۸۵ روند کاهشی داشته است. سپس در دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۶ دارای روند کاهشی و پس از آن نیز در دوره ۱۳۹۷-۱۴۰۰ دارای روند افزایش بوده است.

برخلاف شاخص ریسک سیاسی، شاخص ریسک اقتصادی دارای نوسانات زیادی بوده است. بیشترین مقدار ریسک اقتصادی (کمترین شاخص ریسک اقتصادی) در دوره مورد مطالعه در سال ۱۳۹۹ با عدد ۲۱/۵ (در محدوده ۰-۲۵ و ریسک بسیار بالا) است. کمترین مقدار ریسک اقتصادی نیز مربوط به دو سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ است. میزان شاخص ریسک اقتصادی در این دو سال به ترتیب برابر ۳۷/۵۸ و ۳۷/۸۸ (در دامنه ۳۵-۴۰ و ریسک کم) است.

همان‌طور که در قسمت قبل ذکر شد، برای تخمین مدل ابتدا بایستی از این نکته که متغیرهای تحقیق نباید پایا از مرتبه دوم یا بالاتر هستند، اطمینان حاصل کرد؛ بنابراین باید در مرحله اول آزمون ریشه واحد برای متغیرهای تحقیق انجام شود. نتایج آزمون ریشه واحد (ADF) برای متغیرهای تحقیق در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱. آزمون ریشه واحد (ADF) متغیرهای تحقیق

متغیر	آماره آزمون	سطح احتمال	نتیجه آزمون
LCC	-۱/۸۸	۰/۳۳	نا پایا
D(LCC)	-۳/۶۹	۰/۰۱۳	پایا
LER	-۰/۹۲	۰/۷۶	نا پایا
D(LER)	-۳/۲۴	۰/۰۳	پایا
LPR	-۰/۲۱	۰/۹۲	نا پایا
D(LPR)	-۳/۶	۰/۰۴	پایا
LPGDP	-۱/۶۹	۰/۹۱	نا پایا
D(LPGDP)	-۴/۴۴	۰/۰۰۹	پایا
LRL	-۱/۶۶	۰/۷۳	نا پایا
D(LRL)	-۴/۴۴	۰/۰۱	پایا
LRQ	-۲/۱۶	۰/۴۸	نا پایا
D(LRQ)	-۴/۶۴	۰/۰۰۶	پایا

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس اطلاعات جدول، همه متغیرها با یک بار تفاضل گیری پایا شده‌اند؛ بنابراین متغیری با درجه پایایی ۲ وجود ندارد. بر همین اساس، در صورت وجود هم‌انباشستگی در مدل می‌توان از سطح متغیرها (نه تفاضل مرتبه اول) برای تخمین مدل استفاده کرد. نتیجه آزمون هم‌انباشستگی در جدول (۲) نشان داده شده است. بر اساس اطلاعات جدول از آنجایی که مقدار آماره

F محاسباتی از کران بالا بزرگ تر است، فرض صفر مبنی بر عدم وجود رابطه هم انباشتگی رد می شود؛ بنابراین می توان وجود رابطه هم انباشتگی را پذیرفت و تخمین مدل را با استفاده از سطح متغیرها تخمین زد.

جدول ۲. آزمون هم انباشتگی (کرانه ها)

فرض صفر	آماره F	کران پایین (۵ درصد)	کران بالا (۵ درصد)
هم انباشتگی وجود ندارد	۸/۶۲	۲/۹۱	۴/۱۹

منبع: محاسبات تحقیق

پس از وجود رابطه بلندمدت بین متغیرهای مدل، می توان آزمون های تشخیصی مانند وجود خودهمبستگی سریالی و ناهمسانی واریانس را انجام داد و سپس مدل را تخمین زد.

جدول (۵) نتیجه آزمون های خودهمبستگی سریالی اجزای اختلال و واریانس ناهمسانی را نشان می دهد. در این مطالعه از آزمون های بروش-پاگان-گادفری (BPG) برای آزمون ناهمسانی واریانس و از آزمون بروش-گادفری (BG) برای خودهمبستگی اجزای اختلال استفاده شده است.

جدول ۵. آزمون های خودهمبستگی و ناهمسانی واریانس

آزمون	آماره	سطح احتمال
BPG (همسانی واریانس)	۳/۰۴	۰/۱۱
BG (عدم خودهمبستگی)	۲/۲۵	۰/۷۲

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس نتایج جدول، فرض صفر مبنی بر همسانی واریانس جملات اختلال تأیید می شود ($Prob=0/11$). همچنین بر اساس نتایج، فرض صفر مبنی بر عدم خودهمبستگی اجزای اختلال موردپذیرش قرار می گیرد ($Prob=0/72$)؛ بنابراین می توان گفت که مشکل ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی جملات اختلال در مدل وجود ندارد. پس از تأیید رابطه بلندمدت بین متغیرها و سایر آزمون های تشخیصی در مدل، می توان به تخمین رابطه بلندمدت متغیرها پرداخت. نتیجه تخمین بلندمدت مدل در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول ۳. نتایج تخمین بلندمدت

متغیر	نماد	ضریب	انحراف معیار	سطح احتمال
شاخص ریسک سیاسی	LPR	۰/۴۴	۰/۷۰	۰/۰۰۰
شاخص ریسک اقتصادی	LER	۱/۱۹	۰/۷۷	۰/۰۰۰
تولید سرانه	LPGDP	۰/۳۶	۰/۰۸	۰/۰۰۱
شاخص حاکمیت قانون	LRL	-۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۱۸
شاخص کیفیت قوانین	LRQ	۰/۰۸	۰/۲۲	۰/۰۰۱۹

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس اطلاعات جدول، متغیر حاکمیت قوانین تأثیر معناداری طی دوره مورد مطالعه بر شاخص کنترل فساد نداشته است، ولی بقیه متغیرها دارای اثر مثبت و معناداری بر شاخص کنترل فساد در ایران داشته‌اند. از آنجایی که افزایش شاخص ریسک سیاسی و اقتصادی به معنای کاهش میزان ریسک است بنابراین ضرایب مثبت به دست آمده در این جدول به معنای این است که با افزایش شاخص ریسک (کاهش میزان ریسک) میزان کنترل فساد افزایش می‌یابد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش ریسک اقتصادی و ریسک اقتصادی در اقتصاد ایران، میزان کنترل فساد کاهش یافته است. از بین این دو شاخص اثرگذاری شاخص ریسک اقتصادی بیشتر از ریسک سیاسی بوده است. بر اساس ضرایب برآورد شده می‌توان گفت به ازای هر یک درصد افزایش در شاخص ریسک سیاسی (کاهش میزان و مقدار ریسک سیاسی) میزان کنترل فساد به اندازه ۰/۴۴ درصد افزایش خواهد یافت. ضریب به دست آمده برای ریسک اقتصادی برابر ۱/۱۹ است؛ بنابراین می‌توان گفت که به ازای هر یک درصد افزایش ریسک اقتصادی (کاهش میزان ریسک اقتصادی)، میزان کنترل فساد به طور متوسط به اندازه ۱/۱۹ درصد افزایش خواهد یافت.

دو متغیر تولید سرانه و کیفیت قانون اثر مثبت و معنادار بر کنترل فساد در ایران داشته‌اند. ضریب به دست آمده برای تولید سرانه (۰/۳۶) نشان می‌دهد که به ازای یک درصد افزایش در تولید سرانه، میزان کنترل فساد به اندازه ۰/۳۶ درصد افزایش خواهد یافت. همچنین بر اساس ضریب کیفیت قانون در مدل (۰/۰۸) می‌توان گفت یک درصد افزایش در شاخص کیفیت قانون، میزان کنترل فساد به اندازه ۰/۰۸ درصد افزایش خواهد داشت.

پس از تأیید وجود ارتباط بلندمدت بین متغیرهای مدل، می‌توان خطا را که بر اساس نوسانات کوتاه مدت به مقادیر تعادلی بلندمدت مرتبط می‌شوند، تخمین زد. نتایج مدل تصحیح خطا در جدول (۴) آورده شده است.

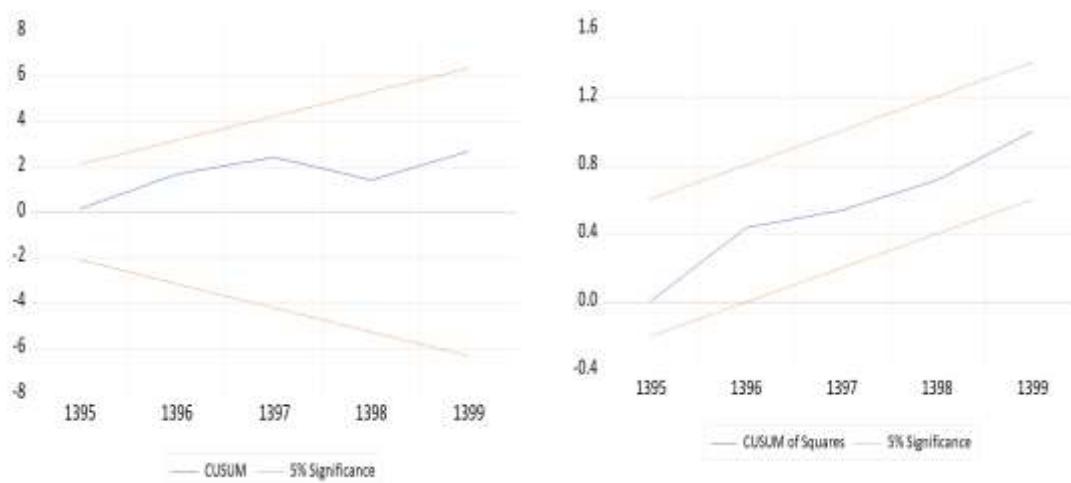
جدول ۴. نتایج مدل تصحیح خطا (ECM)

مدل	ضریب	انحراف معیار	سطح احتمال
تصحیح خطا (ECM)	-۰/۴۸	۰/۱۱	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس اطلاعات جدول شماره (۴)، ضریب تصحیح خطا برابر ۰/۴۸ و از نظر آماری نیز معنادار است. منفی بودن این ضریب نشان می‌دهد که هر عدم تعادلی در الگو در بلندمدت به سمت تعادل حرکت می‌کند. مقدار ضریب تصحیح خطا نشان می‌دهد در هر دوره، حدود ۴۸ درصد از عدم تعادل از بین می‌رود.

نمودارهای ثبات ساختاری مدل (CUSUM, CUSUMSQ) در شکل (۱) نشان داده شده است. ثبات و پایداری پارامترها از این جهت اهمیت دارد که نشان می‌دهد مدل، برای پیش‌بینی و تحلیل‌های سیاستی معتبر و قابل اطمینان است.

شکل ۱: نمودارهای پایداری مدل

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس نمودارها می‌توان گفت که ضرایب مدل دارای ثبات ساختاری هستند؛ زیرا در هر دو نمودار در محدوده ۵ درصد قرار گرفته‌اند.

۵- نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد‌های سیاستی

بر اساس ادبیات اقتصادی ریسک‌ها و بی‌ثباتی‌های سیاسی و اقتصادی بر متغیرهای کلان اقتصادی ازجمله فساد در یک جامعه اثرگذار هستند. بر این اساس هدف این مطالعه بررسی اثر ریسک اقتصادی و ریسک سیاسی بر شاخص کنترل فساد در اقتصاد ایران با استفاده از مدل خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی است. نتایج تخمین بلندمدت متغیرها نشان داده است که دو شاخص ریسک اقتصادی و ریسک سیاسی اثر مثبت و معنادار بر کنترل فساد در ایران داشته‌اند. به عبارت دیگر افزایش شاخص ریسک سیاسی و اقتصادی (کاهش مقدار ریسک‌ها) در کشور موجب افزایش کنترل فساد می‌شود که سازگار با مبانی نظری و مطابق مطالعات تجربی است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود تا سیاست‌ها و اقدامات مناسبی برای کاهش ریسک‌های اقتصادی و سیاسی در اقتصاد ایران صورت گیرد تا در ادامه میزان کنترل فساد افزایش و مقدار فساد کاهش یابد. شاخص ریسک سیاسی دارای ۱۲ زیر مجموعه بوده که بر اساس پژوهش کشاورز و رضایی (۱۴۰۰) مهم‌ترین آن در اقتصاد ایران تنش خارجی و داخلی است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود برای کاهش ریسک سیاسی و به تبع آن کاهش فساد، سیاست‌گذاری برای رفع تنش داخلی و خارجی در اولویت قرار گیرد. همچنین مهم‌ترین اجزای ریسک اقتصادی در ایران تورم، کسری بودجه و کسری تراز تجاری است؛ بنابراین در این زمینه انضباط مالی دولت، کنترل حجم پول و تفاهم‌نامه‌های چندجانبه می‌تواند در کنترل ریسک اقتصادی مؤثر باشد. به‌طورکلی اتخاذ سیاست‌های پایدار مالی و پولی و عدم اتخاذ تصمیم‌های ناگهانی و بدون بررسی و مطالعه جامع در اقتصاد می‌تواند سهم به‌سزایی در کاهش ریسک‌های اقتصادی داشته باشد. به عبارت دیگر قبل از اتخاذ تصمیم‌های کلان اقتصادی و عملیاتی نمودن

آن لازم است تا اثرات این تصمیم بر کل متغیرها از جمله ریسک‌های اقتصادی و سیاسی مورد بررسی قرار گیرد تا مانع افزایش این ریسک‌ها در جامعه شود.

افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه موجب افزایش کنترل فساد شده است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود تا سیاست‌های مناسب حمایتی برای سرمایه‌گذاری و تولید مانند بهبود فضای کسب و کار صورت گیرد تا تولید سرانه افزایش یافته و به دنبال آن میزان فساد کاهش یابد. همچنین شاخص کیفیت قانون اثر مثبت و معناداری بر افزایش کنترل فساد در ایران داشته است. از این رو پیشنهاد می‌شود تا دولت راهکارهای مناسبی برای اتخاذ قوانین باکیفیت و همچنین پیاده شدن قوانین در همه ارکان اقتصادی و سیاسی اتخاذ نماید و با متخلفین از قوانین، برخورد قانونی صورت گیرد تا تمایل به سرپیچی از قوانین کاهش یابد و شاخص کنترل فساد بهبود یابد. در این راستا سیاست‌های مناسب اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می‌تواند در افزایش حاکمیت قانون در کشور مؤثر و مفید باشد. به عنوان مثال آزادی مطبوعات می‌تواند موجب گزارش تخلف و فساد اشخاص مختلف به خصوص افرادی که دارای یک مقام و پست دولتی هستند شود و به این ترتیب تمایل به فساد در آن‌ها کاهش یابد.

منابع

منابع داخلی

- افضلی، عبدالرحمن (۱۳۹۰). فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت، مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست و هشتم، شماره، ۴۵ صص - ۲۶۴-۲۳۵.
- جمالی اسکویی، سید جمال، احمد بخشایشی اردستانی و میر قاسم بنی‌هاشمی، (۱۳۹۸). اقتصاد سیاسی فساد در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و هفتم، شماره یکصد و یکم. صص ۵۸-۳۳.
- خضری، محمد (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی روش‌های مبارزه با فساد اداری در ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال یازدهم، شماره چهارم، صص ۸۱۳-۸۲۵.
- رفاعی رامیار، مرتضی صامتی، شهرزاد سید صالحی، ژیا رفاعی (۱۳۹۷). کنترل فساد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: شواهدی از داده‌های پنل، سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۵، شماره ۱۹ - شماره پیاپی ۱۹ صفحه ۸۰-۱۰۰.
- سردار نیا، خلیل‌الله (۱۳۹۵). ریشه‌های ساختاری فساد اقتصادی ایران در سال‌های اخیر، فصلنامه مطالعات اقتصادی سیاسی بین‌الملل، سال ۱، ش.
- غروی، مهدی زاهد، سعید کریمی پتانلار، زهرا علمی، محمدتقی گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۹۶). علل، آثار و روند فساد مالی اقتصاد ایران: رویکرد آثار عدیده - علل عدیده. دو فصلنامه مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ج ۱۳، ش ۲، پاییز و زمستان، ۱۳۹۶ پیاپی.
- کشاوری، هادی، رضایی، محمد (۱۴۰۰). بی‌ثباتی سیاسی، مالی و اقتصادی در اقتصاد ایران: ابعاد و عوامل مؤثر بر آن. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۴(۲)، ۶۹۱-۷۲۴.
- موسوی دوست، سید محمد (۱۳۹۸). علل و پیامدهای فساد اداری، رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری زمستان ۱۳۹۸ شماره ۲۵ (جلد چهارم)، ۴۳-۳۴.

همایونی فر، رضا و جلیل توتونچی، (۱۳۹۹). بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر فساد اداری در کشورهای منتخب تولیدکننده نفت: کاربرد مدل Panel VAR. پژوهشنامه اقتصاد کلان، ۱۵(۱۳)، ۱۰۷-۱۲۹.

همایونی فر، رضا و جلیل توتونچی، (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر فساد اداری در کشورهای منتخب تولیدکننده نفت با رویکرد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای: کاربرد مدل پانل کوانتایل. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۱)، ۱-۱۴.

منابع خارجی

- Abdelrahim, K. E. (2013). Socio-economic Dimensions, Causes and Curbing Measures of Corruption in Developing Economies with A Special Reference to Jordan. *International Journal of Business and Social Research*, 3(10), 29-40.
- Adsera, A. Boix, C. & Payne, M. (2003). Are you being served? Political accountability and quality of government. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, 19(2), 445-490.
- Aidt, T. Dutta, J. & Sena, V. (2008). Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence. *Journal of comparative economics*, 36(2), 195-220.
- Balbal, H. & Zouaou, D. (2019). The causes of administrative and financial corruption and the strategy to combat it. *Management & Economics Research Journal*, 1(2), 28-40.
- Batrancea, L. Nichita, A. Batrancea, I. & Gaban, L. (2018). The strenght of the relationship between shadow economy and corruption: Evidence from a worldwide country-sample. *Social Indicators Research*, 138, 1119-1143.
- Belousova, V. Goel, R. K. & Korhonen, I. (2014). Causes of corruption in Russia: a disaggregated analysis. *Journal of Economics and Finance*, No. August.
- Bhattacharyya, S. & Hodler, R. (2015). Media freedom and democracy in the fight against corruption. *European Journal of Political Economy*, 39, 13-24.
- Breen, M. & Gillanders, R. (2012). Corruption, institutions and regulation. *Economics of Governance*, 13, 263-285.
- Breen, M. & Gillanders, R. (2012). Corruption, institutions and regulation. *Economics of Governance*, 13, 263-285.
- Brunetti, A. & Weder, B. (2003). A free press is bad news for corruption. *Journal of Public economics*, 87(7-8), 1801-1824.
- Campante, F. R. Chor, D. & Do, Q. A. (2009). Instability and the Incentives for Corruption. *Economics & Politics*, 21(1), 42-92.
- Chen, D. (2018). Problems and Causes of Land Corruption in China. *Asian Agricultural Research*, 10(1812-2018-4238), 30-36.
- Damania, R. Fredriksson, P. G. & Mani, M. (2004). The persistence of corruption and regulatory compliance failures: theory and evidence. *Public choice*, 121(3-4), 363-390.
- Delavallade, C. (2012). What drives corruption? Evidence from North African firms. *Journal of African Economies*, 21(4), 499-547.
- Dimant, E. & Tosato, G. (2018). Causes and effects of corruption: what has past decade's empirical research taught us? A survey. *Journal of Economic Surveys*, 32(2), 335-356.
- Dutulescu, S. (2016). The main causes of corruption in Romania. *The Audit Financiar journal*, 14(140), 918-918.
- Escresa, L. & Picci, L. (2017). A new cross-national measure of corruption. *The World Bank Economic Review*, 31(1), 196-219.
- Escresa, L. & Picci, L. (2020). The determinants of cross-border corruption. *Public Choice*, 184(3-4), 351-378.
- Fagbadebo, O. (2019). Corruption, governance and political instability in Nigeria: A dysfunctional conundrum. Book Publisher International (a part of science domain International).
- Fjelde, H. (2009). Buying peace? Oil wealth, corruption and civil war, 1985—99. *Journal of peace research*, 46(2), 199-218.
- Fjelde, H. & Hegre, H. (2014). Political corruption and institutional stability. *Studies in Comparative International Development*, 49, 267-299.
- Gnimassoun, B. & Massil, J. K. (2019). Determinants of corruption: can we put all countries in the same basket? *The European Journal of Comparative Economics*, 16(2), 239-276.
- Goel, R. K. & Nelson, M. A. (2010). Causes of corruption: History, geography and government. *Journal of Policy Modeling*, 32(4), 433-447.

- Goldsmith, A. A. (1999). Slapping the grasping hand: Correlates of political corruption in emerging markets. *American Journal of Economics and Sociology*, 58(4), 865-883.
- Gründler, K. & Potrafke, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. *European Journal of Political Economy*, 60, 101810.
- Herzfeld, T. & Weiss, C. (2003). Corruption and legal (in) effectiveness: an empirical investigation. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 621-632.
- Julio, B. & Yook, Y. (2012). Political uncertainty and corporate investment cycles. *The Journal of Finance*, 67(1), 45-83.
- Kalenborn, C. & Lessmann, C. (2013). The impact of democracy and press freedom on corruption: Conditionality matters. *Journal of Policy Modeling*, 35(6), 857-886.
- Khan, M. (2004). State failure in developing countries and institutional reform strategies. *Toward pro-poor policies: aid, institutions, and globalization*, 165-96.
- Kunicova, J. & Rose-Ackerman, S. (2005). Electoral rules and constitutional structures as constraints on corruption. *British journal of political science*, 35(4), 573-606.
- Le Billon, P. (2003). Buying peace or fuelling war: the role of corruption in armed conflicts. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 15(4), 413-426.
- Lederman, D. Loayza, N. V. & Soares, R. R. (2005). Accountability and corruption: Political institutions matter. *Economics & politics*, 17(1), 1-35.
- Leite, M. C. & Weidmann, J. (1999). *Does mother nature corrupt? Natural resources, corruption, and economic growth*. International Monetary Fund.
- Manzetti, L. & Wilson, C. J. (2007). Why do corrupt governments maintain public support? *Comparative political studies*, 40(8), 949-970.
- Murphy, K. M. Shleifer, A. & Vishny, R. W. (1991). The allocation of talent: Implications for growth. *The quarterly journal of economics*, 106(2), 503-530.
- Muzurura, J. (2019). Causes, dissemination channels, and consequences of corruption in Zimbabwe: Searching for a Kryptonite solution. *Humanities*, 7(2), 105-122.
- Neudorfer, N. S. & Theuerkauf, U. G. (2014). Buying war not peace: The influence of corruption on the risk of ethnic war. *Comparative Political Studies*, 47(13), 1856-1886.
- Nezhina, T. (2014). Examining the causes of systemic corruption: The Case of Kazakhstan. *Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP*, 23.
- Park, H. (2003). Determinants of corruption: A cross-national analysis. *Multinational Business Review*, 11(2), 29-48.
- Pellegrini, L. & Gerlagh, R. (2004). Corruption's effect on growth and its transmission channels. *Kyklos*, 57(3), 429-456.
- Seldadyo, H. & De Haan, J. (2006, April). The determinants of corruption: A literature survey and new evidence. In *EPCS Conference, Turku, Finland* (pp. 20-23).
- Shera, A. (2011). Corruption and the Impact on the Economic Growth. *Journal of Information Technology & Economic Development*, 2(1).
- Shleifer, A. & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *The quarterly journal of economics*, 108(3), 599-617.
- Šumah, Š. (2018). Corruption, Causes and Consequences. Trade and Global Market. doi: 10.5772/intechopen.72953
- Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of economic perspectives*, 19(3), 19-42.
- Tang, Z. Chen, L. Zhou, Z. Warkentin, M. & Gillenson, M. L. (2019). The effects of social media use on control of corruption and moderating role of cultural tightness-looseness. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101384.
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *Staff papers*, 45(4), 559-594.
- Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of public economics*, 76(3), 399-457.
- Zhang, w. Zhang, X. Tian, X. and Sun, F. (2021). Economic policy uncertainty nexus with corporate risk-taking: The role of state ownership and corruption expenditure, *Pacific-Basin Finance Journal*, 65, 101496.
- Alshubiri, F. Jamil, S. A. & Fekir, S. (2024). Corruption control, government effectiveness and banking stability: does corruption grease or sand the wheels? *Journal of the Knowledge Economy*, 15(1), 2656-2681.
- Rashid, M. Saim, M. Falki, N. Saleem, U. Shakoar, U. & Usman, M. (2024). Unmasking the Economic Traps: How Corruption, Political Instability, and Public Debt Stall Growth in South Asia—A Panel Study. *Remittances Review*, 9(S4 (September 2024)), 20-31.

- Zeeshan, M. Rehman, A. Ullah, I. Hussain, A. & Afridi, F. E. A. (2022). Exploring symmetric and asymmetric nexus between corruption, political instability, natural resources and economic growth in the context of Pakistan. *Resources Policy*, 78, 102785.
- Khamitov, Z. Knox, C. & Junusbekova, G. (2023). Corruption, public procurement and political instability in Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 42(1), 89-108.